

је надлежност у материји породичног законодавства подељена између судова и органа старатељства чија пракса није у тој мери приступачна, као што је то случај са судском праксом. Ова подела надлежности имала је и своје озбиљне недостатке. Док смо за судску праксу утврдили да је била врло успешна, то се не би могло рећи за праксу органа старатељства. Органи старатељства већ одавно пате од организационих слабости. Већ годинама се воде јавне дискусије о њиховом организационом учвршћењу али без већих успеха. Слабости произлазе и из недовољно прецизно одређене надлежности. У неким случајевима дошло је до сукоба надлежности између судова и органа старатељства, на пример, поводом спорова између родитеља и трећих лица о чувању и васпитању деце. Врховни суд НР Словеније стоји на становишту да су за ове спорове надлежни старатељски органи, а Врховни суд НР Србије обрнуто. Једном приликом био је принуђен и Савезни врховни суд да интервенише својим Упутством Су. 896/48 од 29. X. 1948 одређујући надлежност за одлучивање о чувању и васпитању деце по чл. 68 ОЗБ у корист окружног суда, ако се тражи измена већ донете одлуке од окружног суда. Иначе, постоји прилична замршеност и испреплетаност у надлежности судова и органа старатељства: судови су углавном надлежни за односе између супруга, као и за неке односе између родитеља и деце, а органи старатељства за највећи број ових других, као и за односе старатељства. Нешто је више реда унео Закон о парничном поступку али саму поделу надлежности није отклонио. За жаљење је да је једна овако значајна материја исцепкана између два органа који по својој стручности не могу увек да буду на истом нивоу. Будући породични законик морао би предвидети јединствену надлежност за све спорове из материје породичног законодавства где је то по природи ствари могуће. На тај начин досадашња успешна примена породичног законодавства била би у целини још успешнија.

Марко Младеновић

ПОЈЕДНОСТАВЉЕЊЕ И СТАНДАРДИ СПОЉНОТРГОВИНСКИХ ДОКУМЕНАТА КАО МЕТОД ИЗГРАДЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ ПРИВРЕДНОГ ПРАВА

Привредне операције међународног карактера тек последњих година постају предмет међународног привредног права у правом смислу речи. Као што је познато, недавно су се тек појавили текстови који ту област дефинитивно сврставају у део великог система међународног привредног права (1).

Сасвим је, међутим, јасно да се не може очекивати тако брзо регулисање многобројних појединости од значаја за настајање или дејство ових операција. То уосталом није остварено ни у којем националном законодавству у целини. Ипак, потреба међународног регулисања привред-

(1) В. др. А. Голдштајн: Право међународне купопродаје, Београд, 1961, изд. Института за упоредно право.

них операција, по могућству до што већих појединости, објективно је изразитија у међународним односима него што је то случај у националним размерама. Разлог томе види се у већим вредностима које су по правилу у питању код међународних односа, а у вези с тим у економији времена и рационализацији процеса као факторима који сваки за себе имају истовремено и материјални и формални значај, и утичу несравњено више на ефикасност и комерцијалну вредност неке међународне привредне операције него што је то случај у домаћим размерама.

Отуда се у новије време не приступа само директном стварању текстова који, као међународни закони, регулишу материјалним или колизионим правилима међународне пословне односе већ се још више користе индиректни начини за то, на пример, уобличавањем праксе у тзв. услове пословања по појединим категоријама међународних привредних односа (2). Ова друга пракса несумњиво корисно доприноси и самој ефикасности међународних пословних односа. Али, узета заједно са кодификацијом позитивних уговорних текстова, није довољна да савлада тешкоће које носе собом ти односи, фактом простора који обухватају и фактом већег броја националних законодавстава који се на њих ипак у знатној мери примењује. Практично, време, процедура и трошкови, потребни да би се задовољиле националне претпоставке појединих елемената правних послова који су у основи међународни, у најмању руку, економски и правно деструктивно делују на такав посао. Они га успоравају и поскупљују.

Тешкоће о којима је реч ствар су појединости сваке привредне операције, и то оних које обично нису предмет међународног регулисања зато што не представљају начелно питање али су при том такве природе да својим постојањем или непостојањем могу довести у питање један правни однос који је иначе заснован на начелима међународних текстова.

Споменуте тешкоће почињавају највећим делом тзв. спољнотрговински документи, управо читава документација једне међународне привредне операције. Један документ, или читава документација међународних привредних трансакција, по правилу су ствар домаћег законодавства или домаће привредне праксе. Већ по природи ствари, домаћа законодавства, односно привредне праксе појединих земаља такође се по правилу разликују, и то тако што или имају својих специфичности у сличним материјама или се потпуно разликују у суштини и форми предмета који на другојачији начин обрађују. Ту, према томе, има додирних тачака међу заинтересованим државама а и разлика (3). Отуда, у мноштву поје-

(2) На пример, Општи услови за набавку опреме за извоз, Општи услови за набавку и постављање опреме за увоз и извоз, Општи услови продаје ради увоза и извоза робе трајне потрошње и других производа механичке индустрије која се фабрикује у серијама. Ово су текстови у изградњи код Европске економске комисије. Иначе, има неколико већ усвојених. В. публикацију Института за упоредно право: Типски уговори међународне купопродаје, Београд, 1962.

(3) Према америчким подацима (Trade/WP. 4/4. од 28. VIII. 1960) за вредност од 15 милијарди долара увоза и 17,5 долара извоза, само бродари годишње пишу милијарду речи текстова службених докумената и више него двоструко трговачке кореспонденције, што према подацима Удружења бродара значи да они пишу за сваких 6 долара вредности каргоа по једну реч на неком документу. Треба сад упоредити напоре које страни бродари чине да би реализовали своје послове према америчкој домаћој пракси.

диносни које свака документација изискује, извесни од докумената у најмању руку имају исту функцију, па следствено, и уз споразумно њихово редиговање у правцу да задовољи све заинтересоване, може у одговарајућој мери да скрати, односно убрза процес остваривања једне трансакције. Тако је настала идеја упрошћавања и стандардизације спољнотрговинских докумената на међународном плану а тиме и нов облик извора Међународног привредног права (4).

Идеја упрошћавања и стандардизације спољнотрговинских докумената састоји се у томе што треба изабрати оне од њих који према постојећој пракси служе за извођење привредних операција у свим државама, или у највећем броју њих, прилагодити их захтевима националних администрација (стандардизација) и притом поједноставити их до највеће могуће мере, такође према националним могућностима. Поједностављење, тј. упрошћеност односи се на читав национални процес спровођења у живот једне међународне трансакције. Према томе, ту се мисли како на поједностављење садржине и форме одређеног документа, тако и на његово потпуно изостављање из тог процеса ако се за то нађе оправдање.

Нема сумње, ова идеја се већ на први поглед чини вредном пажње. Међународни промет, као што је речено, заиста трпи велико оптерећење националног карактера, и често је оправдано питање да ли та оптерећења увек служе својој правој сврси. Али, с друге стране, такође је познато да домаће резерве, често изражаване и у пракси домаће администрације, немају само за сврху да компликују међународни процес размене. У основи, оне су ту због тога што није редак случај да нису идентични домаћа политика и интереси међународног промета. Према томе, такође већ на првим корацима ова, иначе привлачна идеја изазива резервисаност.

У овој материји нове чињенице су следеће. Треба, пре свега, утврдити основни документ-модел (*document clé, master copy*), односно одредити његову ближу садржину. То треба да буде текст, јасан и прегледан, са свим основним информацијама у првом реду за странке, па затим и за све инстанције које за њега покажу интерес са или без воље странака за то. Даље, како је речено, треба утврдити врсте и природу појединих докумената погодних за упрошћавање и стандардизовање, уредити њихов облик и садржину према документу-моделу, и њихову употребу спровести кроз домаћа законодавства.

Предстојећи задатак има, дакле, две стране: формалну и садржинску. Формална страна тиче се, прво, физичке форме документа (ако је то добар израз), а затим његове правне форме. Садржинска се тиче унификације информација које овај докмент носи собом.

Што се тиче форме документа, тј. његовог спољнег, физичког изгледа, предложен је једниствен, једнообразан формулар, тзв. формат А-4, који би био у употреби за сву документацију која се тиче међународних привредних односа. С правне тачке гледишта, предложени формулар у основи значи писмени облик као обавезну форму докумената чији избор

(4) Почетни извештај Економске комисије за Европу, Е/ЕСЕ/Trade/33 од 30. X. 1958.

буде утврђен, али тако да би до извесне мере чак и распоред појединих информација у тексту био ствар његове форме.

Што се, пак, тиче садржине основног документа-модела учињен је предлог минималних појединости које он треба да садржи. То су: име и презиме купца (евентуално примаоца или индосанта), адреса за нотификацију, име и адреса извозника или шпедитера, име и адреса транзитера, земља порекла, земља у коју се роба упућује (или крајња упутна земља), земља која је купац или продавац, начин превоза робе, марке и бројеви паковања (или начин ринфузног превозења), број и карактер пошиљки и уобичајени трговачки опис робе, бруто и нето тежина или количина, остале мере, вредност робе, статистички подаци, датум и место издавања документа, потписи, број референце, услови продаје, услови плаћања, валута плаћања, — и све остале специфичне појединости за које је резервисан празан простор у тексту формулара. Домаћа законодавства, према томе, могу тражити и друге појединости да уђу у садржај документа, према својим потребама.

Питање документа-модела, као што се види, необично је интересно. Оно што се у овом моменту може рећи јесте да предложени модел и формално и садржински заиста обезбеђује једнообразност и прегледност спољнотрговинске документације, с тим што изискује прилично велику преоријентацију привредне администрације у много праваца а посебно што се тиче спољне стране њенога рада. Разуме се, уз то иду и одговарајући трошкови.

Међутим, практично примењивање ове идеје на поједине спољнотрговинске документе, односно претходни њихов избор за ту сврху на сваки начин још је интересантнији проблем који стварно заслужује посебне студије. Говорећи само начелно у овом моменту, о том проблему може се рећи следеће.

Иницијатори овог подухвата, скандинавске земље (5), првобитно су предложиле разматрање, примера ради, три документа који су по њиховом мишљењу подобни за поједностављење и стандардизацију у међународним размерама: статистички документ о операцији у питању, коносман и сертификат о пореклу робе. Касније су га проширили и на: потврду заповедника брода о пријему робе, царинска документа, полису осигурања и контролу међународног плаћања. Овом предлогу следовао је предлог Аустрије (6) који садржи, у изводу, читаво међународно пословно право, гледано кроз документе и њихову стандардизацију. Аустријски предлог има 4 поглавља, сваки детаљно разрађен и са назначеним документима који у те делове улазе. Главне групе чине следећа поглавља: кореспонденција између купца и продавца, платни документи, транспортни документи, и документи који се тичу власти. Између ових крајњих предлога читав низ земаља чинио је своје, са више или мање објашњења о документима чије разматрање предлажу.

Има два општа критеријума према којима се могу разликовати сви предложени документи, без обзира на земљу која је чинила предлог.

(5) У ствари, почетак је дала Норвешка, Trade/WP. 4/10.

(6) Trade/WP. 4/8, и Trade/WP. 4/8, add. 1.

Према једном, има спољнотрговинских докумената који у принципу интересују бар две земље (међународни), или у принципу интересују само једну државу (национални). Према другом, једни спољнотрговински документи више интересују власти земаља у питању, док други више интересују странке у одређеној привредној операцији. Разуме се, већ према томе који и какав ауторитет се сматра интересованим оваквим документом, може се рећи, толико ће бити ефикасно његово међународно поједностављење и стандардизација.

Ово што је само начелно речено, документује се дискусијом о три документа, примера ради узета, која су заиста у општој примени, а у примени су како од стране власти тако и од стране привредних организација: проучавања сва три документа за изложене сврхе одложена су „с обзиром на специфичност материје које се тичу”. Пошто је суштина докумената о статистичким појединостима и о пореклу робе добрим делом независна од привредних кругова, суштина коносмана, по природи ствари, то јесте. Отуда посебно дискусија о коносману, на месту и у прилици где и кад ће бити вођена, за сврхе поједностављења и стандардизације, на сваки начин донеће нове појединости у познатој сложеној материји о овом проблему.

Завршавајући са напред сумарно изложеним моментима поводом стандардизације и упрошћавање докумената из области међународних привредних односа, треба, као прво, рећи да су они колико уопштено приказани толико и нови уопште да би на овом месту омогућавали конкретне закључке. Али, и као такви, довољни су да укажу на неке опште и неке посебне чињенице које се тичу система и структуре међународног привредног права, као нове правне дисциплине, чија је појава запажена у последње две деценије послератног времена.

Међународно привредно право, између осталог, има за предмет проучавање и регулисање специфичних односа, тзв. међународних пословних односа који су двоструко сложени. Прво, ти односи могу имати чисто међународни карактер (интересују бар две земље), или национални карактер са дејством у међународним размерама (тако, на пример, домаћа уверења о пореклу робе, царинске и друге финансијске појединости). То су односи, даље, колико привредноправног толико и јавноправног карактера с обзиром на карактеристичност домаћих и међународних интереса додириваних приликом њиховог извршавања. Друга сложеност лежи у томе што међународни пословни односи синтетизују три посебне привредне материје: међународну трговину, међународна плаћања и међународни транспорт. Очигледно, ове сложености показују величину простора, у оквиру правне науке уопште, који припада међународном привредном праву.

Примери из напред изложене дискусије о спољнотрговинским документима и могућностима њихове међународне унификације потврђују још једну чињеницу. Извори међународног привредног права, као уосталом и сваког другог, леже у одговарајућем законодавству. У овом случају, по природи ствари, они су међународног и то уговорног карактера. На по-

четку ових излагања споменута су два од њих; то су делови кодификације материјалног и колизионог права ове области, као директни, и делови кодификације међународне привредне праксе, као индиректни извори обе гране права. Разматрања, пак, која су овде изнета, у ствари, дала су приказ настајања новог, трећег, облика извора међународног привредног права, тј. приказ кодификације његових докумената. У овом моменту присуствујемо стварању тзв. типске документације, у ствари типизације доказног материјала (пословног и судског), о постојању, садржини и процесу међународних привредних односа. То би био његов нови индиректни извор правних правила.

Др. Б. Д. Николајевић

АУТОРИТЕТ И СЛОБОДА У БУДУЋЕМ ДРУШТВУ

У процесу све веће демократизације нашег система друштвеног управљања и пред предстојећим доношењем нашег Устава који ће несумњиво отворити једну нову етапу у даљем кретању ка бескласном друштву, биће од интереса расправити, ма и укратко, нека питања сложеног теоријског проблема — односа ауторитета и слободе. Од тога како се замишља однос између ових двеју категорија умногоме зависи и конкретна пракса у изградњи механизма друштвеног управљања јер се пракса усмјерава ка остварењу једног унапријед одређеног циља.

Под ауторитетом у друштву подразумева се способност сваког субјекта који је у стању да доноси одлуке којима се други субјекти морају потчињавати. За ауторитет неки употребљавају и назив „власт у ширем смислу” која представља однос најмање двије воље у коме се једна мора потчињавати другој. „Власт значи да један субјекат наређује другоме, каже проф. Лукић, тј. да одређује његово понашање, и да се овај други покорава првоме. Власт је, дакле, издавање заповести о понашању другоме, који те заповести слуша и мора да слуша, односно власт је наметање воље једног субјекта другоме” (1).

Познато је да ауторитет може бити политичког и моралног карактера и да у бескласном друштву нестaje ауторитет као политички инструмент. Међутим, поставља се питање да ли то значи да тиме нестaje и сваког потчињавања индивидуалних воља у друштвеним односима? Да ли гледиште да ће у комунизму нестати управљање људима а остати само управљање стварима, које заступа марксистичка теорија, значи управо ишчезавање сваког потчињавања и заповиједања у друштву? Да ли све веће ослобађање индивидуе, које води ка „скоку из царства нужности у царство слободе”, значи уклањање сваке принуде која би личности могла наметати решења без обзира на њену вољу?

У вези са овим поставља се сасвим одређено питање које је од интереса за савремени процес друштвеног живота у првом реду код нас. Наиме, да ли процес демократизације друштвеног уређења треба усмјера-

(1) Др. Радомир Лукић: Теорија државе и права, Београд, 1953, књ. I, с. 215.